

CONDIȚIILE PSIHOPEDAGOGICE PRIVIND ADAPTAREA SOCIALĂ A COPILOR CU CES

Veronica UNCU

Universitatea de Stat din Tiraspol

Dans chaque société l'enfant constitue une priorité nationale et pour cet objectif se constitue une politique sociale orientée vers l'enfant et sa famille. L'enfant est une catégorie sociale très vulnérable qui nécessite un apport considérable du côté de la famille et d'autres agents de l'éducation (institutions préscolaires, école, église, ONG etc.). Une catégorie des enfants très importante dans chaque société constitue les enfants aux besoins éducationnels spéciaux. Pour cette catégorie sociale la famille et les autres agents éducationnels agissent ensemble avec l'état, par une politique sociale et intégrationniste. Pour assurer l'intégration sociale avec succès de ces enfants on doit assurer tout d'abord l'adaptation sociale aux rigueurs et aux mécanismes de fonctionnement d'une société.

*Un copil cu deficiență mintală are propria cale
de dezvoltare intelectuală... și integrare socială.*

Lev Vâgotski

Posibilitățile adaptării sociale a copiilor cu CES se formează începând cu primii ani de viață ai copilului și continuă apoi în instituția preșcolară, în școală, ca mai târziu procesul de adaptare să fie influențat de contextul social în care va activa individul. Dar cel mai important factor în adaptarea socială a copilului cu CES îl constituie familia. Aici se stabilesc primele relații de afiliere, de prietenie, de apartenență. Doar fiecare individ se naște într-un microcosmos social – familia, care este și primul grup de socializare, primul care oferă modele de comportare socială, de identificare. De felul cum vor fi realizate toate aspectele importante pentru viața ulterioară a copilului, cât de reușit vor fi puse bazele personalității copilului va decurge și continuarea acestui proces de către instituțiile sociale care vor avea un impact nemijlocit și hotărâtor în integrarea copilului cu CES în societate.

Persoane cu cerințe educaționale speciale au existat întotdeauna, indiferent de perioada istorică, cultură, areal, iar atitudinea vizavi de această categorie de persoane s-a schimbat: de la marginalizare și excludere socială, la acceptare și integrare comunitară.

Accesul la integrare este valabil pentru toate persoanele, inclusiv pentru cele cu dizabilități, indiferent de handicap și gravitatea acestuia. În acest sens, nu ar trebui să existe nici o restricție. Însă aceste măsuri deseori, cu părere de rău, rămân doar la nivel de declarații.

Aurelia Racu menționează că educația integrată a copiilor cu CES presupune un aport considerabil din partea societății pentru a ajuta familia și copilul cu CES, care ar trebui să activeze și să mențină relații permanente cu semenii sănătoși, asimilând cunoștințe și deprinderi de viață necesare pentru adaptarea socială și integrarea socială [1].

În Republica Moldova există destul de puține studii privind problema adaptării sociale a copiilor cu CES. Găsim puține informații, luând în considerație imperativul prezentului care constă în **integrarea socială a tuturor copiilor**, eliminarea discriminării și altoirea toleranței comunității față de membrii săi. Specialiștii în domeniu depun eforturi considerabile în elaborarea unui model de integrare socială a copiilor cu CES care ar fi compatibil cu necesitățile țării noastre. Integrarea socială a copiilor cu CES începe în familie și de succesul acestui proces depinde crearea tuturor condițiilor psihopedagogice și sociale care ar asigura **adaptarea socială** a copiilor cu CES la un nivel optim.

Adaptarea socială asigură succesul integrării sociale a individului uman. În cazul copiilor cu CES, V. Preda consideră că **integrarea socială** a lor este o mișcare bidirecțională, de la copilul cu CES spre societate pentru formarea competențelor, priceperilor și deprinderilor de viață, acumularea experienței personale pentru satisfacerea nevoii de comunicare, și invers, de la lumea externă spre copil [2].

Ca proces bidirecțional, procesul de adaptare socială este explicat și de psihologul elvețian Jean Piaget, care menționează că procesul de adaptare are loc întâi prin **asimilarea mediului** de către individ, care se produce cu ajutorul schemelor de cunoaștere sau crearea altora noi, și prin **acomodare**, adică prin modificarea acestor scheme sau crearea altora, necesare în noile condiții [3].

Adaptarea socială a copiilor cu CES presupune mai multe aspecte, și anume: formarea deprinderilor de viață, formarea unei culturi și identități proprii. Astfel, psihopedagogii ruși T.A. Repina, M.I. Lisina, A.G. Ruzkaia

menționează că identitatea proprie la copii depinde de contextul social în care activează el și se formează ca personalitate. Astfel, familia și instituțiile sociale (instituția preșcolară, școala) joacă un rol esențial în procesul de adaptare socială a copiilor cu CES.

Fabio Lorenzo-Cioldi consideră că formarea identității personale la copii are loc prin diferențiere, și anume: copiii sunt încadrați în categorii sociale unde există relații asimetrice, de dominare și supunere [4].

Savantul rus L.S. Vâgotski menționa însemnătatea condițiilor cultural-istorice în dezvoltarea personalității copilului, determinând cauzele și condițiile de formare ale individului uman. În lucrările savantului găsim reflectată importanța condițiilor sociale de educație care determină decisiv dezvoltarea sau frânarea procesului de extindere a zonei proximei dezvoltări, în care se realizează posibilitățile potențiale ale copilului [5].

Problema cercetării, **adaptarea socială a copiilor cu CES**, este actuală în condițiile în care Republica Moldova, ca un stat nou din sud-estul Europei, încearcă să țină pasul cu schimbările ce au loc în acest spațiu, unde nu există instituții și programe speciale pentru copiii cu CES, nu sunt suficiente studii și cercetări care să analizeze situația complexă a copilului cu CES și a familiilor lor. **Adaptarea socială și integrarea socială** a copiilor cu CES în Republica Moldova este posibilă prin crearea condițiilor ce ar asigura **integrarea socială** a tuturor copiilor și cu atât mai mult a copiilor cu CES care necesită o atenție deosebită din partea societății și a comunității. Acest lucru este posibil prin aportul specialiștilor din diverse domenii care ar lucra în instituții sociale ca instituția preșcolară și școală. Eliminarea discriminării în cazul copiilor cu CES va fi asigurată prin cunoașterea specificului acestor categorii sociale, iar acest fapt poate fi realizat doar prin interacțiune directă, prin cunoașterea nemijlocită a necesităților, trebuințelor și specificului lor. În momentul în care facem delimitarea între normali și anormali, condamnăm acești copii la excludere și marginalizare socială.

Referitor la capacitatea nemăsurată a afectivității în munca cu aceste categorii sociale, și anume, copiii cu CES, Emilia Lapoșin menționează următoarele: „Munca cu persoanele cu dizabilități ne aduce satisfacții. Rețeta acestor satisfacții nu conține decât numele leacului bun la toate: iubirea, care trebuie să fie profundă, adevărată și înțeleaptă” [9]. Făcând referire la aceleași condiții, M.Grozavu [6] susținea: „Pentru a se dezvolta armonios, copilul are nevoie, pe lângă hrană nutritivă, de haine și jucării, de afecțiunea celor din jur”. M.Rusu menționa același lucru, și anume, dezvoltarea copilului cu CES prin intermediul unei atitudini pline de grijă și afecțiune. Astfel, găsim următoarea afirmație care face referire la relația dintre educator și copil: „Afecțiunea și atașamentul, dragostea și căldura sufletească vor face din educator un prieten devotat al copilului” [8].

O condiție de o importanță majoră pentru adaptarea socială a copiilor cu CES este aprecierea și atitudinea celor din jur față de el. Astfel, O.Bodrug menționa: „Aprecieri copilului are mare importanță pentru el, stimulându-i interesul și curiozitatea, dorința de a cunoaște mai multe...” [7].

De asemenea, în cadrul cercetărilor efectuate de specialiștii din domeniul psihopedagogiei atât din țară, cât și de peste hotare, este menționat rolul familiei în dezvoltarea copiilor cu CES, în stabilirea și formarea primelor relații sociale, în cunoașterea realității sociale etc.

Așadar, o cunoaștere cât mai obiectivă și realistă a copiilor cu CES va conduce la acceptarea socială și la asigurarea **integrării sociale** a acestor copii. Pentru aceasta se cere a se studia problema complexă prin crearea de echipe de lucru interdisciplinare, în școli și grădinițe, pentru o cunoaștere și intervenție adecvată în cazul copiilor cu CES și asigurarea procesului de adaptare socială și integrare socială a lor.

Prima întrebare care mi-am pus-o când am hotărât să lucrez cu copiii cu CES, în calitate de educator, a fost: Ce presupune lucrul cu acești copii? Aici nu mă ajuta experiența pe care o acumulasem în lucrul cu copiii, puțina experiență pe care o aveam era în toate domeniile, mai puțin în acest domeniu – psihopedagogia specială. Alte întrebări la care am încercat să găsesc răspuns prin intermediul acestei cercetări au fost: Care sunt condițiile psihopedagogice ce stau la baza adaptării sociale a copiilor cu CES? Ce categorie de copiii sunt copiii cu CES? Ce rol joacă familia în procesul de adaptare socială a copiilor cu CES? În ce măsură activitățile din grădiniță îi pregătesc pe acești copii pentru adaptarea la realitatea socială?

Ca model de explicare a prezenței condițiilor psihopedagogice atât sociale, cât și a nivelului de adaptare socială a copiilor cu CES, am ales harta psihopedagogică (E.Verza, M.Zlate, P.Golu, 1992). Fiecare dimensiune psihologică explică natura anumitor relații sociale formate în cadrul instituțiilor sociale de bază ca niște condiții psihopedagogice privind adaptarea socială a copiilor cu CES. Aceste instituții sunt **familia și instituția preșcolară**. În urma experimentului pedagogic am tras concluzia că în cazul în care se întrunesc toate condițiile necesare dezvoltării personalității, se creează premise pentru adaptarea socială a copiilor cu CES. Toate eforturile depuse în lucrul doar cu copilul, fără a avea în câmpul atenției familia, conduc la fragmentarea serviciilor oferite în acest scop și respectiv nu se obțin rezultatele scontate.

În urma cercetării, am propus următoarele **recomandări** adresate cadrelor didactice și familiei, cu scopul optimizării procesului de adaptare socială a copiilor cu CES:

- **Fiți magician în raport cu copiii cu CES.** Aceasta prevede o relație individuală și plină de optimism și încredere în forțele copilului. Încercați lucruri inedite cu el, cum ar fi diverse roluri sociale în care îl implicați.
- **Nu criticați, ci ajutați și ghidați copilul cu CES.** Este o muncă enormă să înveți copilul cu CES să îndeplinească anumite însărcinări, de aceea rolul aprecierii aici devine și mai important.
- **În orice relație cu copilul cu CES fiți afectuos și înțelegător.** S-a demonstrat că dragostea și atașamentul față de copilul cu CES fac minuni. Copilul se simte liber și totul realizează în mod natural.
- **Tratați copilul cu CES ca pe un copil sănătos, căci așa cum îl percep ceilalți se autopercepe și el.** Aceasta nu înseamnă să uităm de faptul că lucrăm cu copiii cu CES, ci să nu diminuăm importanța formării identității proprii prin raportarea la ceilalți. Rolul adultului, și îndeosebi al familiei, este esențial, în cazul în care îl superprotejează, creează un sistem de izolare față de tot ce înseamnă viață socială și stabilirea de relații sociale. Prin atitudini de hiperprotecție/hipertutelare creăm handicapuri sociale și dependențe față de cei din jur.
- **Cunoașteți copilul cu CES cât mai bine, eliminați sfaturile celor care indică utilizarea forței în educație.**
- **Fiți sincer în relațiile cu copiii cu CES.** Atunci când nu ești sincer în relațiile cu copiii cu CES, ei devin neîncredători și confuzi. Atunci când li se promite ceva, neapărat trebuie îndeplinit, altminteri dați explicații plauzibile.
- **Tratați-l pe copilul cu CES ca pe o persoană importantă.** Da, aceasta este o regulă de aur, copilul cu CES merită o atitudine pozitivă și o tratare corespunzătoare. Copilul cu CES întotdeauna așteaptă de la cei din jur să i se adreseze fără ironie și înjosire. **Copilul cu CES are demnitate** care impune respect și apreciere. La o conferință, discutând despre copiii cu sindromul Down, un profesor a menționat „că dacă toți oamenii ar avea acest sindrom, n-ar mai fi război în lume”.
- **Amintiți-vă în permanență că au aceleași nevoi ca și ceilalți.** Deseori atunci când se discută despre copiii cu CES, se omite faptul că ei au aceleași nevoi și trebuințe ca și copiii normali. Acest aspect îndeosebi se referă la familie. Când sunt mai mulți copii în familie, față de copiii normali au o atitudine pozitivă, plină de gingășie și afecțiune, iar față de copilul cu CES altă atitudine, explicațiile pot fi diferite, individualizate. De asemenea, se referă la ideea de integrare socială, care se preconizează a fi posibilă în viitorul apropiat, de a se adresa în aceeași manieră față de toți copiii.

Lista recomandărilor ar continua la nesfârșit. Acest lucru va fi posibil odată cu cercetarea cât mai profundă a realității în ceea ce privește copiii cu CES.

În **concluzie** putem menționa următoarele:

- Procesul de adaptare socială a copiilor cu CES este un proces complex care necesită o abordare integrală, prin cunoașterea tuturor aspectelor fiecărui caz în parte.
- Adaptarea socială a copiilor cu CES este posibilă dacă se lucrează în mai multe direcții, și anume: **lucrul cu copilul și familia lui, lucrul recuperatoriu și corecțional**, ultima presupune o investigație psihologică și medicală foarte amănunțită și bine argumentată, și nu în ultimul plan **activitățile didactice și extradidactice**, cu lucrul individualizat și adaptat fiecărui copil în parte, **asigurarea comunicării și interacțiunii cu semenii și adulții**. Toate aceste aspecte presupun implicare totală, dăruire și multă răbdare, afecțiune și dragoste.
- Doar prin asigurarea procesului de adaptare a copiilor cu CES se va obține integrarea socială a lor.

Referințe:

1. Racu Aurelia. Istoria psihopedagogiei speciale. - Chișinău: Pontos, 2003.
2. Preda V. (coord). Orientări teoretico-praxiologice în educația specială. Universitatea „Babeș-Bolyai”. - Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujană, 2000.
3. Piaget J. Reprezentarea lumii la copil. - Chișinău: Cartier, 2005.
4. Chelcea S. Un secol de cercetări psihosociologice. - Iași: Polirom, 2002.
5. Vîgotski L.S. Opere psihologice alese. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1971.
6. Racu Aurelia. Învățământul special din Moldova: istorie și actualitate. - Chișinău: Tipografia centrală, 1999.
7. Racu Aurelia. Istoria psihopedagogiei speciale. - Chișinău: Pontos, 2003.
8. Rusu M. O educație nouă în noua societate // Arta educației. - Chișinău. - 1998. - Nr.1.
9. Racu Aurelia. Învățământul special din Moldova: istorie și actualitate. - Chișinău: Tipografia centrală, 1999.

Prezentat la 03.12.2008